

HET LAATSTE KIND OP STRAAT

HET BELANG VAN VRIJ SPELEN

Samenstelling en redactie
Martin Hup en Martin van Rooijen

HET LAATSTE KIND OP STRAAT

Het vrij spelen van kinderen staat onder druk. Het is niet meer vanzelfsprekend dat kinderen zelfstandig hun buurt ontdekken en alleen of met vriendjes in de (stads)natuur rondstruinen. Dergelijke ervaringen zijn echter van wezenlijk belang voor de ontwikkeling van kinderen. Het vrij spelen staat centraal in *Het laatste kind op straat*. Twaalf deskundigen, onder wie onderzoekers, pedagogen, professionals uit de kinderopvang en ontwerpers van speel- en buitenruimtes, delen in deze bundel hun visie en praktijkervaringen. Ze houden een pleidooi voor meer autonomie van kinderen en het verbeteren van hun speelomgeving.

Hoe geven we kinderen weer de ruimte en het vertrouwen om al spelend zichzelf en de wereld om hen heen te ontdekken? Dat is de vraag die we gezamenlijk zullen moeten beantwoorden, zowel ouders en opvoeders, als beleidsmakers, ontwerpers van onze leefomgeving en ieder ander die kan bijdragen aan een waardevolle kindertijd. Dit boek kan daar hopelijk een bijdrage aan leveren, want als we niet ingrijpen, zullen we binnen twintig jaar waarschijnlijk helemaal geen kinderen meer zien spelen op straat.

Martin Hup is directeur van natuurspeeltuin Het Woeste Westen. Hij pleit er al ruim twaalf jaar voor dat kinderen vrij moeten kunnen spelen in de natuur. Martin van Rooijen (rechts) is pedagoog en doet onderzoek naar de meerwaarde van risicovol spelen voor kinderen. Zij trekken al enige jaren samen op om het belang uit te dragen van vrij spelen voor kinderen.

INHOUD

Voorwoord. <i>Martin Hup</i>	5
Van buitenspelval naar buitenspelbeleid	9
Tijd om de vicieuze cirkel te doorbreken. <i>Johan Meire</i>	
De natuurspeeltuin als speelreservaat	21
Over vrij spelen bij Het Woeste Westen. <i>Martin Hup</i>	
Het kind heeft recht op autonomie	35
Pedagogiek en praktijk van het vrij spelen. <i>Martin van Rooijen</i>	
Ruimte voor vrij spelen	45
Een pleidooi voor geduld en het accepteren van risico's. <i>Joop Berding</i>	
Het Woeste Westen als schoolvoorbeeld	57
Wat kan het onderwijs leren van deze natuurspeeltuin? <i>Luc Stevens</i>	
Het verrijken van de speelruimte	65
De visie van PARS playwork op nieuwigheid en diversiteit. <i>Shelly Newstead</i>	
Natuurspeelplekken, een vrijplaats voor kinderen	79
Vijf kernwaarden van spelen in de natuur. <i>Nicole van den Bogerd, Dieuwke Hovinga en Jolanda Maas</i>	
Ik bén natuur!	87
Een speelse noodkreet. <i>Sigrun Lobst</i>	
Buitenspelen in de kinderopvang	99
Het Scandinavische model als voorbeeld. <i>Yvette Vervoort</i>	
Van stoere kinderen tot sterke mensen	109
Over risicovol spelen bij kinderopvang ZON! <i>Janneke van den Bos en Tom Lindt, interview door Annemarie Terhell</i>	
Spelen in de stad	123
Voorwaarden en inrichtingsprincipes voor speelruimtes. <i>Karin Peeters en Berte Daan</i>	
Overheid kom op!	135
Avontuurlijk spelen in het groen. <i>Karsten Orth</i>	
Literatuur	144
Noten	152

VOORWOORD

Kinderen in contact brengen met de natuur, dat was wat mij voor ogen stond toen ik in 2010 in samenwerking met de gemeente Amsterdam natuurspeeltuin Het Woeste Westen opzette. Op een strook groen ter grootte van vijf voetbalvelden aan de rand van het Westerpark is een natuurrijke speeltuin ontstaan 'voor avonturiers die niet bang zijn om vies te worden'. Inmiddels is de speeltuin uitgegroeid tot de best bezochte stedelijke natuurspeeltuin van Nederland en ben ik zelf meegegroeid tot wat ik maar noem 'speelspecialist'.

Sinds de oprichting heeft Het Woeste Westen zo'n half miljoen bezoekers ontvangen, overwegend kinderen met hun ouders of begeleiders. Kinderen die zelfstandig komen spelen zijn een zeldzaamheid, want in onze huidige maatschappij mogen kinderen niet meer zelf 'de grote weg' oversteken die de speeltuin scheidt van de omliggende woonbuurten.

Er zijn ouders die hun kinderen ook op de speeltuin nog in de gaten willen houden, maar de meeste kinderen krijgen bij ons de ruimte om vrij te spelen. Hun ouders of begeleiders blijven achter op een van de bankjes bij de ingang, terwijl de kinderen uit het zicht verdwijnen, alleen of in groepjes.

Bij deze kinderen gebeurt er vaak iets opmerkelijks; na een tijdje gaan ze compleet op in hun spel, ze gaan zogezegd helemaal 'los'. Dan staan ze soms tot hun middel in de sloot, zitten ergens hoog in een boom, of turen gebiologeerd in de sloot. Vaak maken ze ook 'avonturentochten', zoals ze het zelf noemen.

Na jaren dit spelgedrag te hebben geobserveerd, bemerkte ik dat 'vrij spelen' echt bij kinderen hoort. Sterker nog, naar mijn stellige overtuiging zijn kinderen en spel één. Dit vrije kinderspel is doorgaans voor volwassenen maar moeilijk te begrijpen. Een groepje kinderen kan bijvoorbeeld anderhalf uur bezig zijn met het afspreken van spelregels, waardoor ze aan het eigenlijke spelen niet eens toekomen, maar geen kind lijkt dat wat uit te maken (of is al dat overleggen juist het kinderspel?). Soms zijn ze ogenschijnlijk bezig met volslagen onnavolgbare onzin, waarbij ze ook nog eens van de hak op de tak springen. Een meespelende volwassene zou onmiddellijk ingrijpen en om duidelijkheid vragen of goede raad geven. Ook doen kinderen hier dikwijls stiekeme dingen of zijn ze soms zelfs gemeen, naar elkaar of naar de natuur. En ze maken geregeld iets kapot. Al deze dingen horen nu eenmaal bij het kinderspel.

Het vrij spelen uit het zicht van volwassenen is, zo heb ik ontdekt, van een compleet andere orde dan het spelen waarbij volwassenen betrokken zijn of zelfs maar in de buurt zijn. Door vrij te spelen ontwikkelen kinderen hun autonomie en veerkracht, ze leren samenwerken en zich aan anderen aan te passen. Ze leren ruzies onderling op te lossen. Het vrij spelen stimuleert bovendien hun creativiteit

en door het aangaan van risicovolle uitdagingen krijgen ze meer zelfvertrouwen. Ze ervaren hoe het is om volledig in een activiteit op te gaan en in een 'flow' te zijn. Naar mijn mening is vrij spelen het enige échte spelen. Al het andere schaar ik onder spelletjes doen, of didactische of sportieve activiteiten. Het Woeste Westen is groot en 'wild' genoeg voor kinderen om er vrij en uit het zicht te spelen, terwijl ouders en begeleiders het er veilig genoeg vinden. Dit verklaart ook meteen het succes van onze speeltuin. Ik noem Het Woeste Westen wel eens een reservaat voor de laatste vrij spelende kinderen, want er is de laatste jaren steeds minder tijd en ruimte voor hen beschikbaar.

Tegelijkertijd zie ik op straat steeds minder kinderen vrij spelen. Spelende kinderen zie je eigenlijk vooral in speeltuinen. De drukstbezochte speeltuinen zijn die waar meestal ook veel ouders aanwezig zijn, vooral als er ook nog koffie te koop is. Maar gewoon zelfstandig op straat scharrelende kinderen zonder ouderlijk toezicht zie ik eigenlijk weinig meer. Die waarneming wordt gestaafd door onderzoek van Kantar Public, dat in 2019 in opdracht van Jantje Beton het speelgedrag in Nederland onderzocht. Uit de cijfers blijkt dat 15% van de kinderen nooit buitenspeelt. Bij kinderen uit de stedelijke, hogere sociale klassen is dat zelfs meer dan 30%. Deze groep blijkt dus wat buitenspelen betreft juist een zorgwekkende achterstandsgroep te zijn. Ook constateren de onderzoekers dat het feit dat er geen andere kinderen buiten zijn, een grote barrière is om buiten te gaan spelen. Een verontrustende vicieuze cirkel. Daarnaast toont recent Belgisch onderzoek naar buitenspelen aan dat als de teruggang in dit tempo doorzet 'we over twintig jaar geen kinderen meer zien spelen in hun buurt' (hierover meer in het hoofdstuk van Johan Meire).

De teloorgang van het buitenspelende kind heeft zich de afgelopen veertig jaar gaandeweg en ongemerkt doorgezet. En juist daarin schuilt het gevaar. De teruggang gaat zo geleidelijk dat, op een enkeling na, niemand zich er echt druk over maakt. Er zijn veel oorzaken te noemen die eraan bijdragen: de beschikbaarheid van videogames en smartphones, veiligheidsvoorschriften en regelgeving in welzijn, kinderopvang en onderwijs, de volle agenda's van kinderen, ruimtegebrek op straat, angst voor ongelukken en dan vergeet ik er vast nog een paar. Wat de oorzaken ook mogen zijn, we staan erbij en kijken ernaar, zowel ouders en professionals als beleidsmakers.

Kunnen we het tij keren? Het twaalfjarig jubileum van Het Woeste Westen hebben we aangegrepen om de aandacht te vestigen op het fenomeen vrij spelen en de achteruitgang van het buitenspelen. Dat doen we met een symposium en deze bundel: *Het laatste kind op straat*. Een twaalfstal deskundigen, onder wie pedagogen, onderzoekers, ontwerpers van speelruimtes en publieke ruimtes en praktijkmensen uit de kinderopvang, belichten het onderwerp vanuit hun expertise. Gezamenlijk bieden zij inzicht in wat vrij spelen is, wat het betekent voor kinderen, hoe het te faciliteren, hoe er fysiek ruimte voor te creëren en welke rol natuur daarbij speelt.

Het openingshoofdstuk van Johan Meire van het Belgische kennis- en expertisecentrum Kind & Samenleving, biedt een indringende kijk op de feitelijke stand van zaken en reikt aandachtspunten aan voor gericht beleid. In mijn eigen bijdrage belicht ik de dagelijkse praktijk van het vrij spelen en de diepere betekenis ervan. Martin van Rooijen en Joop Berding beschrijven het belang van vrij spelen vanuit pedagogisch oogpunt en geven tips over hoe je als ouder of opvoeder kinderen hierbij kunt begeleiden. Orthopedagoog Luc Stevens schrijft over de noodzaak aan uitdaging en zingeving en ziet hierbij een taak voor het onderwijs. Shelly Newstead van PARS playwork beschrijft hoe je het kinderspel kunt verrijken zonder je met het spel te bemoeien. Nicole van den Bogerd, Dieuwke Hovinga en Jolanda Maas formuleren vijf kernwaarden van natuurspeelplekken. Sigrun Lobst en Karsten Orth, respectievelijk ontwerper speelnatuur en ontwerper openbare ruimte, houden beiden een persoonlijk pleidooi voor de noodzaak kinderen in contact te brengen met de natuur en doen een oproep daar snel mogelijkheden voor te realiseren. Janneke van den Bos en Tom Verlindt vertellen in een interview bevlogen over de ervaringen die zij hebben met vrij en risicovol spelen in hun bso-organisatie. Hun bijdrage uit de praktijk sluit goed aan bij het verhaal van Yvette Vervoort, die de recente tendensen binnen de kinderopvang in een breder kader zet. Weer een ander perspectief op het creëren van speelruimte voor kinderen bieden Karin Peeters en Berte Daan, die als stedenbouwkundige en landschapontwerper twaalf inrichtingsprincipes hanteren die elke gemeente als leidraad zou kunnen nemen om kinderen meer speelkansen te bieden.

Voor hun waardevolle en inspirerende bijdragen ben ik alle auteurs zeer erkentelijk. De visies en waarden die zij hier aanreiken maken duidelijk waar de kansen liggen en hoe die te benutten. Ik wil Martin van Rooijen in het bijzonder bedanken voor zijn hulp bij het samenstellen van deze bundel en het zorgvuldig meelezen van alle teksten. Hij vertolkt bovendien als pedagoog en onderzoeker de theorie over vrij en risicovol spelen waar ik op Het Woeste Westen praktisch mee bezig ben. Samen trekken wij al een aantal jaar op om het belang hiervan uit te dragen en die samenwerking heeft nu ook zijn weg gevonden in deze bundel. Ook wil ik Monique den Ouden bedanken, die zeer vakkundig en met een tomeloze inzet alle teksten heeft geredigeerd. Ontwerpster Jacqueline Elich maakte van alle bijdragen een mooi vormgegeven boek.

Hopelijk zullen vele ouders, opvoeders en professionals in dit boek inspiratie vinden om vrij spelen te faciliteren en te stimuleren. Laten we met zijn allen de handschoen oppakken. Het is hoog tijd voor actie. Dit boek is er slechts een aanzet toe. Het echte werk ligt op straat.

Martin Hup

Directeur natuurspeeltuin Het Woeste Westen